

Gibraltar

– imperialistisk koloni eller rojalistisk ministat?

Den som söker på nätet finner att Gibraltar av Wikipedia betecknas som ett British Overseas Territory. Vad som är vad i den egendomliga konglomeratstat som heter Förenade Kungariket Storbritannien och Nordirland är nästan omöjligt att avgöra. England, Wales, Skottland och Nordirland ingår på olika sätt i det Förenade Kungariket, medan Kanalöarna var för sig samt Isle of Man är enheter under brittiska kronan i vissa avseenden, men inte i andra. Så tillkommer Overseas Territories. 1830 bestämde brittiska regeringen att Fästningen Gibraltar skulle utgöra en kronkoloni. Området besöktes 1950 av Hertigen av Edinburgh, och fyra år senare av den nykrönta

drottningen Elizabeth II. Dessa och andra manifestationer av brittisk överhöghet föranledde den spanska Franco-regimen att 1960 vädja till FN att i avkoloniseringens namn pressa fram ett återlämnande av Gibraltar till Spanien (som då hade ett spritt och vanskött kolonialvälde i Afrika). Resolutionen stöddes av Sovjetblocket under principen ”min fiendes fiende är min vän” (Garcia 2010:11). Efter ytterligare resolutioner konstaterade FN 1968 “that any colonial situation which partially or completely destroys the national unity and territorial integrity of a country is incompatible with the purposes and principles of the Charter of the United Nations...” och

Figur 1. Welcome to Gibraltar! Brittiska pund och Euro är lika gångbara, men växelkursen varierar.

Foto: Thomas Lundén 2013.

uppmnade de två parterna att lösa problemet (UN Resolution 2353 (XXII) 1968). Att formuleringen “destroys the national unity and territorial integrity of a country” utgår från att en viss stat skulle ha en självklar rätt till ett territorium gjorde givetvis inte saken enklare. I själva verket visar exemplet Gibraltar att frågan om självständighet respektive underkastelse långtifrån är självklar.

Gibraltar utgörs av en hög (426 meter) och brant klippa med en landtunga mot det spanska fastlandet, totalt 6,8 km². Befolkningen uppgår till cirka 30 000 personer, många av mediterrant ursprung, men givetvis finns även briter (Fig. 1).

Gränsen mot Spanien är drygt en kilo-

meter lång, och stadsbebyggelsen i gränsstaden La Linea de la Concepcion ansluter nästan direkt till motsvarande vid Winston Churchill Avenue i Gibraltar – om det inte vore för flygplatsens förlängda landningsbana, som ”likt ett jättelikt hangarfartyg” korsar vägen mellan städerna. Fotgängare och fordon måste alltså korsa banan – skyndsamt! - vid grönt ljus (Fig. 2).

Gibraltar erövrades 1704 av engelska trupper, och i Freden i Utrecht 1713 tvingades Spanien att för evigt godta Storbritanniens överhöghet, med vissa förbehåll, till exempel att katolikernas rättigheter skulle respekteras samt att judar och morer inte skulle få bosätta sig. (Gibraltar har idag en ganska stor judisk befolkning, fyra sy-

Figur 2. Från klippan syns delar av Gibaltars gamla stad, landningsbanan samt La Lineas marina och stadsbebyggelse. Gränsen löper utmed marinans vägbrytare. Foto:Thomas Lundén 2013.

nagogor, två kristna katedraler och en nybyggd moské). Storbritannien skulle även enligt fördraget hindra moriska skepp att använda området för att hindra kommunikationen mellan Spanien och Ceuta, en av de spanska exklaver som än idag utgör en geopolitisk konflikt mellan Spanien och Marocko, onekligen en pikant detalj med tanke på Spaniens agerande angående rätten till territoriell integritet (Treaty of Utrecht 1713).

Spanien har under alla år hävdat rätten till Gibraltar, men realpolitiken har skiftat. Under andra världskriget var Franco-Spanien formellt neutralt, men med goda kontakter med Nazi-Tyskland, åtminstone tills krigslyckan vände. Många spanjorer arbetade i Gibraltar, som utgjorde en militärstrategisk hållpunkt vid inloppet till Medelhavet. Klippan blev ett centrum för spaning och spioneri i båda riktningarna. En stor del av den civila befolkningen evakuerades till Storbritannien, medan cirka femhundra politiska flyktingar undan Francoregimen togs emot. De som inte återvände till Spanien efter kriget, ett drygt hundratal, bildade efter kriget Gibraltors kommunistiska parti, väl bevakade av kontraspionaget som också letade efter Francos agenter (Garcia 2010:150). Efter kriget återupptogs Spaniens krav på territoriet, och efter att Förenade Kungariket 1968 inte givit efter för FN:s uppmaning till avkolonisering beslöt Franco-Spanien att stänga gränsen och avbryta alla sjö- och teleförbindelser. Gibraltar blev helt beroende av sitt flygfält och en existerande sjöförbindelse med Tanger i Marocko (som förresten 1923-56 var en demilitariserad internationell zon med diverse ekonomiska friheter). Värst drabbades kanske

gränspendlarna i La Linea av blockaden, och försöket att knäcka gibraltarerna ledde snarast till motsatsen. Inte förrän 1985, tio år efter Francos död, lyftes blockaden. Under den tiden hade Förenade Kungariket givit Gibraltar inre självstyre, med en första författning 1969, och därefter blev spelet om klippan en tango för tre. Gibraltors militära betydelse minskade och från att ha utgjort huvudsysselsättning till att det nu är turism och finans (med förmånliga skatteregler) som dominerar.

Men med självstyret förändrades även de geopolitiska positionerna. Storbritannien började antyda ett möjligt samstyre med Spanien, kanske även en ”Hongkonglösning”, alltså framtida självstyre under Spanien. 2002 hölls i underhuset i London en debatt, där (labour) regeringen ansattes av ilska anhängare till gibraltarernas rätt att själva bestämma (Garcia 2010:177ff). Av samregerandet blev inget, allt tal om en folkomröstning förkastades av Spanien av rädsla för egna inre självständighetsanspråk. Då beslutade Gibraltors regering om en egen omröstning som hölls den 2 november 2002. 88% av de registrerade väljarna deltog med ett nästan nordkoreanskt resultat: 98,97% nej till ett samgående med Spanien.

Den 16 december 2004 gjordes ett gemensamt uttalande av brittiska utrikes- och samväldesministeriet, det spanska utrikesministeriet och Gibraltors regering där de tre parterna skapar ett forum för dialog rörande Gibraltar. Inom detta forum löser man frågor om pensioner för spanska gränspendlare, flygplatsens användning, gränskontroll och bevakning, telekommunikation samt öppnandet av ett spanskt kulturinstitut i Gibraltar - det senare när-

mast ett indirekt tecken på att Spanien resignerat.

I december 2006 antas en konstitution för Gibraltar, som inleds med följande deklARATION:

Whereas Gibraltar is part of Her Majesty's dominions and Her Majesty's Government have given assurances to the people of Gibraltar that Gibraltar will remain part of Her Majesty's dominions unless and until an Act of Parliament otherwise provides, and furthermore that Her Majesty's Government will never enter into arrangements under which the people of Gibraltar would pass under the sovereignty of another state against their freely and democratically expressed wishes:

And whereas the people of Gibraltar have in a referendum held on 30th November 2006 freely approved and accepted the Constitution annexed to this Order which gives the people of Gibraltar that degree of self-government which is compatible with

British sovereignty of Gibraltar and with the fact that the United Kingdom remains fully responsible for Gibraltar's external relations: ...

Varpå Hennes Majestät beordrar konstitutionen att gälla (Constitution of Gibraltar).

I mars 2013 pågår en intensiv trafik in och ut från Gibraltar. Här upphör Schengenland, brittisk gränskontroll gäller. Men passkontrollen på båda sidor gränsen är snabb, närmast slarvig. Bilköer vid gränsen förekommer, dels vid "peak hours", dels när flygen startar och landar (Fig. 3).

På nätet kan man kontrollera bilköerna i realtid för att slippa vänta. Flygplatsen har dagliga flyg till England, men planerna på att skapa en korridor ut till Spanien för Europaflygter inom Schengen utan pass har inte förverkligats. Gibraltar bär fortfarande spår av den stora militära närvaron, men nu mest i turistifierade kasematter, farliga be-

Figur 3. Vid gränsen markerar tre flaggor Gibraltars tillhörighet. I bakgrunden flygplatsens nya terminal.

Foto: Thomas Lundén 2013.

fästningsruiner och några soldater, krigskepp och militärflygplan. Turistverksamheten sköts mest av inpendlande spanjorer. Turisterna kommer oftast över dagen, från Spanien landvägen eller med stora kryssningsfartyg, njuter av exotismen, låter sig skrämmas av de busiga aporna, fotograferar bobbypoliserna och fortsätter sin resa. Man räknar med 12 miljoner besökare årligen. Gibraltarerna själva ägnar sig åt kommunikationstjänster, finansverksamhet och handel. En stor verksamhet är spel och vadslagning, enligt uppgift 20% av GDP (och ytterligare 20% består av finansiella tjänster). Av drygt 7000 arbetspendlare från Spanien arbetar uppemot 2000 inom spelsektorn, och Gibraltors regering oras av Storbritanniens planer på beskattning av spel (Spencer 2012:6).

De båda staterna har vardera sina geopolitiska problem att hantera. Storbritannien (och inte minst EU) plågas av att flera av de små återstående kolonierna med hjälp av självstyrelse har utvecklats till några av världens värsta skatteflyktsparadis såsom Caymanöarna och Brittiska Jungfruöarna, kanske även Gibraltar. Irlandsfrågan är fortfarande olöst, även om Nordirland långsamt tycks gå mot någon form av samregering (fast där kan exemplet Gibraltar tyda på att samregering inte kommer att fungera). I frågan om Falklandsöarna stöder sig den brittiska regeringen på invånarnas totala uppslutning, medan Argentina hävdar rätten till "Malvinas" från 1820, ett irredentaanspråk som tas fram när landet

har större problem att dölja. Spanien har inte bara sina väl avskärmade exklaver på Marockos kustremsa, inklusive några obebodda klippor som Marocko utnyttjar vid egna trångmål, utan framförallt den inre splittringen, där regionaliseringen eller federaliseringen inte bara skapat finansiella problem och kontroverser om budgetansvar mellan stat och region utan också regelrätta krav på långtgående autonomi (Baskien) och till och med självständighet (för Katalonien).

Territoriet Gibraltar kan uppfattas som en kuriositet, men problematiken kring dess suveränitet har en stor teoretisk geopolitisk betydelse. I grunden gäller det en olöst geografisk och politisk fråga: Inom vilket område, och under vilken tidsperiod, har en befolkning rätt att bestämma sin territoriella tillhörighet?

Litteratur och andra källor:

- Garcia, Joe (2010) *The secret web of intrigue. 50 years of reporting from Gibraltar*. Gibraltar: Panorama Publishing.
- Spencer, Ray (2012) Picardo cautions UK on tax whilst trying to woo Spain. *Gibraltar International* Nov/Dec/Jan 2012/2013.
- Constitution of Gibraltar <http://www.gibraltar.gov.gi/images/stories/PDF/constitution/New-GibraltarConstitution.pdf> (2013-04-06)
- Treaty of Utrecht 1713: <http://www.llanito.net/utrecht.htm> (2013-04-06)
- UN Resolution 2353 (XXII) 8th January 1968 <http://www.gibnet.com/library/un2353.htm> (2013-04-06)
- Gibraltar's officiella hemsida: <http://www.gibraltar.gov.gi/> (2013-04-04)

*Thomas Lundén är professor emeritus i kulturgeografi vid Centrum för Östersjö- och Östeuropaforskning, Södertörns högskola.
Mejl: thomas.lunden@sh.se*